

CONSTANTIN NOICA
GERMANIA VĂZUTĂ DIN AFARA EI
SAU
„WENN DEUTSCHLAND ZUGRUNDE GEHT...”

Este indiferent lumii dacă Anglia va deveni o Islandă. Nu este indiferent lumii dacă Germania înțelege să devină o Elveție. Destinul Germaniei ne privește pe toți. Știu Germanii aceasta?

În cultura română, două mari epoci, clasice astăzi, s-au ivit sub o hotărâtă influență germană: epoca lui Eminescu și cea dintre cele două războaie, a lui Lucian Blaga. Dacă se va spune că e vorba de o cultură minoră, atunci vom arăta că și într-o cultură mare, ca a Franței învingătoare, se poate constata că de vreo 50 de ani *intelligentia* țării nu se cheltuiește decât spre a comenta cinci germani: Hegel, Marx, Nietzsche, Freud, Heidegger. Este bine ca învățaților germani de astăzi să li se reamintească permanent aceste lucruri, spre a vedea ce *răspunderi* au.

Nouă, celorlalți, nu ne este indiferent dacă Germania cedează pasul, în materie de afirmare culturală (în particular în cultura umanistă, căci pe cea științifică trebuie astăzi s-o practice toți), sau că s-au refăcut, ca țară învinsă, mai mult pe linii economice decât culturale. O revanșă economică și-a putut lua și Japonia, care n-a fost până acum o țară creatoare de mari valori, cum fusese Germania. Dar tocmai de astfel de valori am avut și avem nevoie în lumea de astăzi, unde începe să primeze modelul anglo-saxon, unul străin în ultimă instanță de idee și de valori ideale. Căci anglo-saxonii au putut da lumii aproape toate sensurile de civilizație și de comportare socială care să se impună pretutindeni în epoca industrială: de la sport, dans și relații sociale până la mașină, computer și logică matematică; dar ei sunt respinși de idee sau i se refuză singuri, neobținând cultura decât prin nonconformism și contestație.

Numai că, fără valori de cultură, popoarele se sting, devenind simple *populații*. Vor Germanii destinul acesta de populație? L-au mai avut în istorie și n-au ieșit din el decât prin cultură. Ba ei pot vedea chiar astăzi, la unele ramuri ale lor, ce înseamnă a fi simplă populație germanică, dacă se gândesc la conaționali lor de pe Volga sau la sașii din România. Opt sute de ani au stat aceștia în locurile lor de colonizare, cu dârzenie, cu demnitate, cu tărie civilizatorie și cu o admirabilă continuitate etnică, dar fără o afirmare culturală deosebită. Acum, în numai 10 ori 20 de ani, totul s-a surpat în inimile lor. Ei vor să plece, nu știu bine unde, spre a fi primiți, nu știu bine cum, și păstrează doar amintirea locurilor și a oamenilor,

nicidecum a *valorilor* pe care le-au lăsat în urmă. Se duc de altfel într-o Germanie unde există ecologi, apărători ai naturii, dar nu și noologi, apărători ai spiritului și ai întâietății lui istorice. Se reintegrează unei lumi care riscă să se dezintegreze.

Dar pe noi, cei din Răsărit – iar dacă ar fi mai puțin vanitoși, chiar și pe cei din Apus –, ne privește direct ce se întâmplă cu Germania, așa cum o vom arăta mai jos prin relațiile româno-germane tocmai.

1. DESPRE GERMANITATEA ÎNCHISĂ

Germanitatea are, spiritualicește, îndemnul caracteristic spre toate închiderile asupra-și, de cele mai multe ori bune, dar în câteva rânduri proaste, chiar catastrofale. Unele forme de închidere se desprind lesne din relațiile germano-române din trecut.

Relațiile germano-române încep în primele veacuri ale erei noastre, cu lipsa totală de relații, deși în perfectă vecinătate. Se știe că seminția Goților se așezase de-a binelea în spațiul românesc al Moldovei de Sud și că atinsese un nivel mai înalt de cultură (traducerea Bibliei), de civilizație și de creație artistică, cum o arată ansamblul ornamental de aur găsit în veacul trecut și denumit „Cloșca cu puii de aur”. Cum de nu s-a răsfrânt o asemenea viață culturală asupra populației autohtone, în sânul căreia avea să se formeze poporul român? S-a făcut chiar un argument împotriva continuității dacilor romanizați în spațiul românesc din faptul că, în limba română, nu sunt aproape defel cuvinte din vechea germană. Dar argumentul invocă absența, total nefirească, a populației române, când ar trebui să citească, în lipsurile acelea, perfectă închidere întru sine a unei seminții germanice¹.

Dar încă mai caracteristică pentru germanitate decât închiderea gotică este cea manifestată în cazul populației saxone amintite, din Transilvania. După ce veacuri de-a rândul, la începutul Evului Mediu, nu se petrecuse niciun contact direct între populațiile germanice și cele românești – în căutare ambele de identitate istorică în spațiul lor – puțin după 1200 au loc colonizările germane, care aveau să ducă la centura celor 7 cetăți, dând chiar numele german de *Siebenbürgen* provinciei daco-romane ce stă, prin revărsarea ei, la obârșia formațiilor statale românești, Moldova și Valahia. Cetățile germanice și-au închis porțile, cum au făcut și satele germane din jurul lor, care au stat sute de ani lângă sate românești fără a avea niciun schimb uman, spiritual și, uneori, chiar material. Cine oare s-a

¹ *Urmează un paragraf tăiat:* Așa închisă va fi plecat sau va fi fost împinsă spre vest seminția Goților, spre a lăsa, împreună cu alte ramuri înrudite, nume de provincii, numele unei arte și al unui fel de scriere, dar atâta tot. Dacă se va spune că la fel de închise aveau să se dovedească și populațiile celtice, sortite să dea substraturi, dar nu straturi etnice afirmate plener în istorie, vom vedea totuși mai departe în tendința de închidere o caracteristică a germanității. Căci tendința apare și la nivel istoric, nu numai subistoric, după cum se manifestă în viața spirituală, mai ales în limbă și în creațiile cele mai ridicate.

repliat asupra-și: românitatea? germanitatea? Românii o vor fi făcut-o de nevoie, dar cu siguranță Germanii au făcut-o din vocație².

Închiderea germanității, manifestată și în patria de origină, făcea ca lumea germanică, în miezul ei chiar, să nu iradieze, ca Italia sau Franța, mai târziu Olanda și Anglia, astfel că veacuri de-a rândul relațiile germano-române nu înscriu o pagină demnă de menționat. Numai indirect, prin luteranism, germanitatea protestantă trezește în sec. XVI, tot în Transilvania, nevoia spirituală a populației românești de a avea Biblia în limba ei. Dar o trezise încă din sec. XV răzvrătirea popular-religioasă a lui Huss, în nordul Transilvaniei. Nici protestantismul nu scotea *direct* germanitatea din închiderile ei³.

Între timp, populațiile de navigatori intrau în alte relații cu Răsăritul decât insulele de germanitate, iar contoarele venețienilor și genovezilor, ca și medicii, diplomații, clericii și cărturarii italieni, lăseau urme atât de puternice, încât și astăzi unul din termenii români pentru „străin” este venetic, de la venețian, așa cum mai târziu la moneda românească se va spune „leu”, de la o piesă de aur olandeză, iar nu germană. Când spre 1680 se fac la București și Iași Academii domnești, adevărate universități (de limbă greacă, ca latina în Apus), printre limbile străine care se învățau nu era nicidecum germana, în schimb figura, până în sec. XIX, italiana. Doar un nume de profesor german, la o Academie trecătoare din sec. XVI, de la Cotnari lângă Iași, este semnalat; dar era mai degrabă un umanist. Germanitatea, care dăduse substanța Europei, în bună parte, rămânea închisă.

Dintr-o dată, în sec. XIX relațiile germano-române iau o însemnătate deosebită. În restul lumii se întâmplă la fel, în timp ce în Anglia și mai ales în Rusia, unde erau dinastii germanice, influența se exercitase încă dinainte. Ca prin farmec apar în Sud-Est regi, generali, pedagogi, guvernante, farmaciști și mecanici germani. Poate că regii și generalii erau chemați ca specialiști, așa cum pe alt plan veneau farmaciștii și mecanicii. Dar cu pedagogii și guvernantele era altceva: germanitatea ieșise, spiritualicește, din închiderile ei. Ceva se întâmplase în lumea ei, un eveniment al cărui ecou era spiritual încă, chiar dacă la nivelul cel mai elementar.

² *Urmează un paragraf tăiat*: Pentru vocația lor de închidere asupra-le, grupurile germane din România au dat o dovadă încă mai izbitoare: diferențierea lor în vorbire. Deși proveneau adesea din același spațiu germanic, cu aceeași limbă la origină, comunitățile săsești au reușit să dea dialecte deosebite, astfel că de la sat la sat, la câteva zeci de kilometri distanță, înțelegerea n-ar fi fost posibilă fără limba școlii. Tendința de segregare, manifestată de altfel și în patria lor de origină, îi separa cu atât mai mult pe Germani de populația băștinașă, cu care de astă dată, spre deosebire de Goți, ei trebuiau să aibă contacte prin centrele orașenești. Și totuși influențele sunt mici, dacă trecem peste exemplele de lexic meșteșugăresc. De altfel limba română se și formase, iar germanitatea, cu închiderea ei, nu putea să mai schimbe aproape nimic.

³ *Urmează un paragraf tăiat*: Să spunem că lumea germană nu era una de navigatori (nici măcar de „navigatori ai uscatului”, cum au fost numiți păstorii români), ci doar una de colonizări impuse, de implantații în tot Răsăritul? Dar și această rețineră germană, comună cu a Francezilor de astă dată, este poate solidară cu o bună închidere, așa cum tot de închidere ar ține faptul că populațiile germanice nu au pus accentul pe păstorit, care a fost hotărâtor în atâtea lumi, ca în Italia trezită la istorie cu lâna Florenței sau în Anglia sacului de lână pe care stă primarul Londrei.

În fapt se întâmplaseră două lucruri la începutul sec. XIX: se ivise miracolul cultural german, desfășurat de-a lungul a 50 de ani (din 1781, cu apariția *Criticii rațiunii pure*, până la 1832, moartea lui Goethe), în al doilea rând, miracolul economic, respectiv industrializarea germană între 1840–1860, urmat de unificarea germană și de închiderea națiunii asupra-și, până la acel naționalism care avea să ducă la trei războaie în mai puțin de un veac și la catastrofa politică a țării. Ni se pare limpede că amândouă, reușita culturală și eșecul politic, țin de „închiderile” germanității; în primul caz o închidere benefică, în celălalt una malefică. Vom întârzia doar o clipă asupra închiderii politice, oricâte urmări ar fi avut ea pentru relațiile germano-române. Esențială pentru trecut și mai ales pentru viitor este buna închidere culturală.

S-ar putea spune că totul i-a reușit Germaniei, în afară de politică; și cu aceasta ea a riscat să piardă totul. De aceea, când vezi Germania de după 1945 refăcând etapele Germaniei de după 1840: întâi o redresare economică, aproape un miracol economic, apoi speranța, mărturisită ori nu, a unei reunificări și afirmări politice pe *această* bază, te întrebi ca străin dacă poporul care a dat regi, uneori foarte buni, altor națiuni a avut parte el însuși vreodată de regii, respectiv de conducătorii pe care i-ar fi meritat⁴. Din virtuțile extraordinare ale germanității, conducătorii ei obțineau doar proaste închideri, aproape vicii. Nu o spunem noi, o spunea încă din 1870, în Germania fiind, cineva care o iubea și lua totul de la cultura ei, Eminescu. Într-un caiet (ms. 2287, fila 34 verso⁵), el notează:

În zile de nefericire, toate calitățile închipuite se prefac în tot atâtea defecte. Exemplu concret: francezii. Ilaritatea e ușurință, limpezimea frivolitate, bonomia lor firească este lipsă de caracter, ascuțimea lor critică este doctrinarism, spiritul pozitiv este lipsă de profunditate. Dacă Germanii ar fi bătuți (scrie Eminescu în 1870!), iată cam cum s-ar schimba numirile pentru aceleași lucruri: ceea ce numesc (ei) profunditate s-ar numi pedanterie, strictețea statului nelibertate, idealismul nerozie, religiozitatea bigotism, armata militarism.⁶

Virtuțile germane de tipul: adâncime, interioritate, fidelitate, disciplină, execuție perfectă, vrednicie, dârzenie, sentiment al onoarei au putut fi puse în slujba proastelor închideri și au devenit astfel vicii. Să vorbim atunci despre bunele închideri ale germanității, în cadrul cărora *aceleași* caractere ale unui popor au fost cu adevărat virtuți.

⁴ *Urmează o frază tăiată*: Astăzi, în locul unui stat de cultură, și-au făcut unul de consum.

⁵ *Vezi* Fragmentarium, în *M. Eminescu, Opere, vol. XV, Editura Academiei Române, București, 1993, p. 60 (cu mici diferențe față transcrierea lui Noica)*.

⁶ *Continuă citatul din Eminescu, tăiat*: În faptă nu există decât vicii, însă starea de măgulire în care se află un popor, în care se pune el și-l pun alții, îl face să dea numiri pompoase viciilor sale, căci simțământul pentru bine nu este înăscut neamului omenesc, și abia numai când răul, care se prezintă în interese de stat și de filosofie optimistă, capătă o palmă, durerea îl face a numi toate aceste așa-numite virtuți cu numele lor adevărat. *Apoi o frază a lui Noica, tăiată*: Palmele acelea pe care le-au primit în istorie câteva națiuni ar fi trebuit să dea de gândit.

Bunele închideri ale germanității sunt de așa natură încât, dacă ar fi ceva în cultura europeană care să corespundă miracolului literar și filosofic grec (de vreo 500 de ani, de la Homer până la Aristotel) ar fi miracolul german de 50 de ani, cu întregirea la Greci prin arte plastice și la Germani prin muzică. În fapt însă întreaga cultură europeană este în felul ei un miracol, de care nu ne dăm întotdeauna bine seama, iar miracolul german reprezintă încoronarea ei. Mitologia europeană, care pleacă întreagă de la legenda unui prunc născut în iesle, este încă mai uimitoare decât mitologia antică; la fel teologia Părinților Bisericii, arta, muzica polifonică, știința, tehnica⁷.

Pe toate acestea le justifică în adânc filosofia transcendențială germană, care exprimă dinăuntru în afară lumea. În locul obiectului, ea instituie subiect-obiectul (chiar și în științe astăzi), iar echilibrul acesta se rupe și el, în măsura în care filosofia transcendențială vede, cu Schelling, un subiect-obiect *subiectiv*. „*Ich denke*” al lui Kant, ca unitate originară de a percepție, este temeiul experienței reale și posibile; la Fichte și Schelling el rămâne numai „*Ich*”, care este temeiul întregii realități; la Hegel rămâne numai spiritul din „eu”, dar la toți, inclusiv la Kant, nu se poate vorbi doar despre „noi, oamenii”, ci trebuie vorbit de faptul că „în noi este ceva mai adânc decât noi înșine”.

Iar tocmai la un asemenea nivel apare transcendențialul, drept ceea ce e dincoace de conștiința cunoscătoare și de cea morală. Anticul avea o lume transcendențială, alta, de dincolo. Cultura creștină, în versiunea ei modernă, este toată în transcendențial, în regresiv, în facerea cu puțință, în sinele lărgit, dar nu depășit. Până și Dumnezeu s-a mutat în noi, și astfel într-un mai adânc decât noi. Acum putem pleca în cosmos: plecăm spre a găsi ceea ce purtam cu noi dinainte.

Pentru un asemenea înțeles al lumii noastre, numai gândirea germană a știut să aibă filosofia potrivită. De aceea toată lumea, de două veacuri încoace, filosofează cu gândirea germană, așa cum se desfată muzical cu muzica germană. Polarității Platon–Aristotel din Antichitate și Sf. Augustin–Sf. Toma din Evul Mediu i-a făcut loc acum polaritatea Kant–Hegel, din care nu putem ieși, deocamdată cel puțin, în sânul căreia pendulăm și care încapă toată în filosofia transcendențială.

Dar subiectivismul transcendențial, ca expresie filosofică a culturii noastre, nu s-a mărginit la formele sale filosofice. A coborât de la spirit la suflet și a dat, alături de muzică, o literatură „sentimentală”, în opoziție cu cea „naivă”, spre a vorbi cu Schiller; a trecut de la conștiința de cunoaștere la una morală, cu interioritatea ei suverană; a coborât și mai jos, la realul trăit, și a dat conștiința istorică (abia din

⁷ *Sfârșitul frazei* („la fel teologia Părinților Bisericii, arta, muzica polifonică, știința, tehnica”) înlocuiește următorul paragraf: trezită în definitiv de toată vasta natură cosmică, vegetală și animală, presocraticilor antici le corespund din plin, pe registrul supra-natural, câțiva mari Părinți ai Bisericii, care în plus nu speculează împotriva mitologiei lor, ca la Greci, ci în prelungirea ei; creația artistică pe baza unui singur mit, cel al pruncului tocmai, este comparabilă, cu pictura cel puțin, sculpturii grecești; și în cele din urmă cultura europeană aduce muzica polifonică, necunoscută Grecilor, aduce științele acestea, pe care cei din urmă nu le-au putut da decât în matematicile de început, și [...]
(continuarea nu s-a păstrat).

1800 avem, prin cultura germană, conștiință istorică) și recursul la originar în toate, de la textul filologilor până la axiomatică în matematici sau de la filosofia culturii, cu categoriile ei adânc stilistice, până la tentativa de a reface și face cu puțință o altă societate. Iar aci, toate virtuțile germane s-au dovedit cu adevărat virtuți: adâncime, interioritate, credință, disciplină, execuție perfectă...

Bunele închideri ale lumii germane au desăvârșit bunele închideri ale culturii europene, oferind spectacolul unic al unei națiuni care se afirmă ca națiune prin *spirit*. Conștiința de cultură a făcut cu puțință conștiința politică, în cazul de față; dar aceasta din urmă a venit, într-un singur veac, să întunece și înăbușe conștiința de cultură⁸. Când în 1806 Prusia a fost zdrobită de Francezi, ea nu și-a luat, totuși, o revanșă economică. Și-a luat una spirituală: a creat în 1808 Universitatea din Berlin, cu W. von Humboldt, Fichte, Schleiermacher, o universitate care avea să ia în sec. XIX întâietate și dincolo de Germania.

Dacă țara lui Fichte nu se regăsește în spirit, va cădea nu numai ea, dar și ceva în lume. „*Wenn Deutschland zugrunde geht, dann geht die Welt zugrunde*”, spunea, nu fără un dram de sens, în exaltarea sa, filosoful⁹.

2. DESPRE GERMANITATEA DESCHISĂ PRIN CULTURĂ

Primul rezultat al miracolului filosofic și literar european (1781–1832) este consacrarea limbii germane. Ce înseamnă o limbă în ea însăși ne-o poate arăta un fapt istoric: se știe că la alegerea limbii în care să se vorbească în Statele Unite, foarte puțin a lipsit să nu fie germana¹⁰. Cât de schimbată ar fi fost istoria lumii (nu atât prin alianțe externe, cât prin spirit) dacă în America de Nord s-ar fi vorbit germana, iată o temă la care ar trebui să mediteze acei lingviști care, pe urmele profesorului fără patrie Saussure, susțin că limba este un simplu capitol de semiotică, adică un sistem de comunicare, între alte sisteme, a sensurilor și informațiilor.

⁸ *Urmează o frază tăiată*: Este, în mic, ca și cum opera lui Platon ar fi redusă la *Republica*, ba încă mai rău, la realizarea statului disciplinat pe care-l visase anticul.

⁹ *Citatul nu se regăsește ca atare în Cuvântările către națiunea germană; la sfârșitul celei de-a Paisprezecea cuvântări, Fichte scrie*: „*Gehet ihr in dieser eurer Wesenheit zu Grunde, so gehet mit euch zugleich alle Hofnung des gesammten Menschengeschlechts, auf Rettung aus der Tiefe seiner Uebel zu Grunde [...] wenn ihr versinkt, so versinkt die ganze Menschheit mit, ohne Hofnung einer einstigen Wiederherstellung*”; vezi J.G. Fichte, *Gesamtausgabe, vol. I, 10, Friedrich Frommann-Günther Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt, 2005, p. 298* („*Dacă pieriți în această esențialitate a voastră, atunci piere în același timp cu voi orice speranță a întregii specii umane de salvare din adâncul suferinței sale [...] dacă voi vă scufundați, atunci se scufundă toată omenirea, fără speranța unei restaurări viitoare*”).

¹⁰ *În scrisoarea din 18 ianuarie 1982, Klaus Heitmann îi sugera lui Noica să renunțe la această idee, pe care istoriografia mai nouă ar fi dovedit-o a fi o legendă. Filosoful a schimbat doar puțin fraza; inițial scrisese*: „...un singur vot a hotărât ca limba noii țări să fie engleza, iar nu germana”. *Totuși, profesorul de la Heidelberg avea dreptate (este vorba despre așa-numita „Legendă Muhlenberg”)*.

Lingvistul german Weisgerber spunea în 1949 („Die geschichtliche Kraft der deutschen Sprache”) ceva impresionant: că limba a dat numele (*deutsch*) și conștiința poporului german, pe când alte popoare și-au luat numele de la spațiul locuit sau de la tribul conducător. Natura, Puterea sau Spiritul, una din acestea face popoarele. Iar ei, Germanii, sunt expresia spiritului, trebuind să-și facă loc în istorie prin el.

Ce „loc” își făcuseră Germanii în sec. XIX! Chiar limba lor ca atare își făcuse loc în lume, drept limba cea mai adâncă printre cele europene, singura comparabilă limbii grecești¹¹. Dacă Germania ar dispărea astăzi, vreo două secole încă ar trebui să i se învețe limba din nevoi culturale, iar peste alte veacuri ar deveni o mare limbă moartă, ca greaca, în timp ce engleza nu va trăi decât cu vorbitorii ei.

Dar al doilea rezultat al miracolului german este capacitatea lui de iradiere. Bine închis asupra lui însuși, spiritul, ca și sufletul german, s-a deschis de la sine către restul lumii. Lăsăm deoparte alte aspecte menționate mai sus (reușita interiorizării filosofice, noua conștiință etică, cufundarea în sinele mai adânc, conștiința istorică, recursul la originar peste tot). Reținem numai romantismul german și filosofia culturii, spre a dovedi asupra cazului culturii române cum iradiază un mare moment cultural, nu atât prin „influențe” și imitații, cât prin suscitarea unor creatori de același nivel, cum sunt Eminescu față de un Novalis, sau Blaga față de un Spengler¹².

Toate culturile se nasc sub influența altora și nu încapă nicio sfială în a recunoaște ce datorăm ca Români modelelor străine, așa cum Francezii nu pot ascunde ce datorează Italiei, sau Englezii Francezilor. Când abia astăzi, după aproape un secol de la moartea lui Eminescu, îi descifrăm cele 700-800 pagini în germană, cu scris gotic, din vreo 8000 de pagini ale manuscriselor sale¹³, suntem uimiți să vedem, odată cu nivelul ridicat al notațiilor poetului din cei cinci ani petrecuți la Universitățile din Viena și Berlin, calitatea, adâncimea și bogăția prelegerilor și lucrărilor conspectate, al căror ecou apare în însemnări. Privitor la limbă, pe care Eminescu o cunoștea perfect, un întreg caiet este închinat dicționarului germano-latino-român pe care-l încearcă, iar numeroase pagini conțin căutarea echivalentului român pentru termenii germani sau, în câteva rânduri, al echivalentului german pentru unele expresii românești. Cât despre influența literaturii germane, atât de tulburat este Eminescu de Novalis, încât pe o pagină întregă scrie de-a curmezișul numele Clarissei, logodnica poetului.

¹¹ *Urmează un paragraf tăiat*: Până la miracolul cultural, nici Germanii nu vorbiseră întotdeauna germana. În ciuda poeziei medievale, a lui Luther sau a lui Jacob Böhme, limba învățaților era alta: Leibniz trebuia să scrie în trei limbi, Wolff în latină. Dar dintr-odată, în câteva decenii, străinii au trebuit să înregistreze atât limba germană ea însăși, cât și creațiile și comentariile în ea ca fiind obligatorii pentru orice om cult.

¹² *Urmează două fraze tăiate*: pe care îl depășește chiar (cel puțin în judecata noastră românească), prin cuprindere sistematică și adâncime. De aceea nu ne vom sfi să spunem că reușitele supreme ale culturii românești, acestea două, au stat sub semnul germanității.

¹³ *Urmează un pasaj tăiat*: căci până acum se credea că sunt note nesemnificative de curs și se reținea din ele doar câte un nume propriu de filosof, poet ori precursor.

Pentru ce este înrâurit Eminescu de romantismul german nespuse mai mult decât de cel francez sau cel englez ni se pare limpede acum, mai ales când este vorba de un poet cu extraordinară vibrație filosofică, așa cum în definitiv trebuie să fie orice mare poet. Romantismul german ține de subiectivismul bun, al transcendentalului, nicidecum, ca romantismul francez, de subiectivitatea psihologică a eului. Fără deosebirea dintre spirit și suflet, de o parte, dintre transcendent și transcendental, de alta, confruntarea celor două romantisme nu poate fi concludentă, nici adâncimea romantismului german înțeleasă. Tocmai de aceea ultimul a putut să iasă din condiția subiectivității, iar în timp ce până și un Rousseau nu invoca natura decât spre a se vindeca de idiosincraziile eului (căci altceva, mai adânc decât natura frustă, nu știa să găsească), romantismul german *deschide* subiectul, în loc să-l închidă în „sentimentalismul” lui, și-l trimite la originar, fie în idealitate, cu Mumele pe care le invoca și Goethe, fie în realitatea istorică, cu goticul, culturile populare, cultura orientală și conștiința de cultură pur și simplu. Filosofia culturii va datora la fel de mult lui Goethe cât romantismului.

În filosofia culturii se înscrie al doilea mare nume al creației românești, Lucian Blaga. Cu studii de filosofie și teologie la Viena, în permanent contact cu valorile germane, influențat în teatru de dramaturgia germană a începutului de veac, în poezie de asemenea, iar în filosofie de Frobenius și Spengler, față de care știe să se delimiteze în viziunea sa filosofică¹⁴, Blaga stă, mărturisit și întreg, sub fascinația lui Goethe.

Învățații germani nu știu – și de altfel nici oamenii de cultură români nu sunt pe deplin conștienți – ce reprezintă Goethe pentru cultura română. O secretă afinitate, ținând poate de buna împletire a naturii cu spiritul, trimite cultura română la prototipul goethean. Chiar creația populară română este în consonanță cu el, iar dacă Goethe, care a prețuit mult epica populară neogreacă și sârbă, ar fi putut înregistra lirica populară română scoasă la iveală mai târziu, cu siguranță ar fi preferat-o, cutezăm a spune. Cu atât mai mult creația cultă, cel puțin din prima jumătate a veacului XX, în frunte cu creația lui Blaga, se revendică deschis de la Goethe. Între cele două războaie, cărturarii de cel mai mare răsunset în România își recunosc ascendența sau cel puțin pecetia goetheană: marele fiziolog dr. Francisc Rainer, profesorul de filosofie Nae Ionescu, istoricul dramaturgiei universale Alice Voinescu, criticul de artă Oscar Walter Cisek (scriitor de limbă germană de altfel), esteticianul Tudor Vianu și, astăzi încă, marele, într-un fel unicul istoric al religiilor Mircea Eliade. Așa cum între cele două războaie (cu excepția Universității din Iași, unde se păstrase o tradiție franceză) nimeni nu ajungea profesor universitar fără doctorat sau studii în Germania, s-ar putea spune că niciun om de cultură român nu este autentic român dacă nu are și o vibrație, fie și în contrapunct, goetheană. Câteodată suntem ispitiți să afirmăm că, prin Goethe, Germania a dat mai mult

¹⁴ *Urmează un pasaj tăiat*: și prin adâncirea în stil kantian a categoriilor stilistice.

lumii decât a știut să păstreze pentru ea. Noi, ceilalți, îl luăm pe Goethe întreg, pe când prea mulți Germani văd în el doar un „Zitatenlieferant”, cum s-a spus fără rușine în 1982.

Apoi s-a ivit, sub precipitarea istoriei, Hegel. Și de astă dată ni se pare că aceea ce păstrează, înțelege, asimilează lumea germană vestică din Hegel este mai puțin decât ce știu să ia alții. Dacă judecata istorică ar putea pune în joc fantezia, atunci am fi ispitiți să spunem că nu două mari puteri au înfrânt Germania, în ultimul război, ci că un Hegel neînțeles și aproape repudiat s-a întors, într-o versiune oricât de controversată, asupra propriei sale patrii. În orice caz Hegel este cel care susține, orice s-ar crede, experiența spirituală *intimă* a lumii răsăritene, independent de versiunea lui oficială. Iarși ar fi bine ca învățații germani să știe lucrul acesta, după cum ar trebui să afle că în România a existat un mare hegelian, D.D. Roșca, cu doctorat la Sorbona despre Hegel în anii '20, care a tradus aproape jumătate din opera filosofului, l-a comentat la nivel european și a stat în centrul unei fervori pentru hegelianism care este departe de a se fi curmat. Ce a însemnat Goethe între cele două războaie pentru cultura română înseamnă Hegel astăzi. Cu romantismul ei, cu Goethe și acum cu Hegel, germanitatea nu încetează, de un secol, să favorizeze afirmarea de sine a unei culturi tinere. „Tot ce mă sporește este adevărat”, spunea Goethe¹⁵. Cultura germană ne-a sporit. Noi știm și vedem bine că istoria se face prin realități materiale; dar știm deopotrivă că se împlinește (ori nu) prin realități spirituale¹⁶.

Suntem în drept atunci a mărturisii¹⁷ că *nu* ne place întotdeauna, ba ne surprinde și măhnește să vedem ce se petrece în Germania de Vest cu Goethe, pe care nu l-am găsit acum câțiva ani nici măcar citat, alături de autorii americani, englezi și francezi, în cărțile de școală; cu un Hegel, care este viu oriunde în lume, dar nu și în Germania; sau chiar cu un gânditor al veacului cum a fost Heidegger, de care specialiștii germani vorbeau până ieri cu sfială. Am putea spune, la fel, că nu înțelegem cum pot gânditorii și scriitorii unui popor atât de ales să aibă toate sentimentele de vinovăție, dar nu și pe cel față de *spirit*, când tocmai această din urmă vinovăție, cu abaterea ei atât de gravă, le explică pe celelalte, în cazul de față.

¹⁵ În scrisoarea din 18 ianuarie 1982, Klaus Heitmann îl ruga pe Noica să-i dea referința acestui citat din Goethe. Filosoful avea cel mai probabil în minte versul „Was fruchtbar ist, allein ist wahr” din poezia *Vermächtnis* (1829); vezi, de pildă, *Hamburger Ausgabe*, vol. I, p. 370.

¹⁶ *Urmează un paragraf tăiat*: Am vorbit, în cele de mai sus, despre cazul unei singure culturi, cea română. Dar germanitatea a iradiat asupra altora, în primul rând asupra întregii Europe, căreia i-a dat, prin vrednicia profesorală din a doua jumătate a veacului XIX, *soliditatea*, iar prin valorile ei ideale (cei cinci pe care-i comentează astăzi Francezii!) i-a dat *marile înțelesuri posibile*. Aceasta a fost o Germanie, cea afirmată dinainte și paralel cu cealaltă, economico-politică. Preferă Germanii pe a doua? Dar numai prin cea dintâi ar putea ei contribui esențial ca Europa să se revertebreze, mai ales astăzi, când cultura științifică este lipsită de idei unificatoare și cultura umanistă, cu valorile și măsura ei, a devenit alături de știință un factor *nemijlocit* de modelare istorică a societății umane.

¹⁷ *Urmează un pasaj tăiat*: de la oameni de cultură ai unei lumi minore la oameni de cultură ai unei lumi consacrate.

Dar preferăm a întreba: cu ce Germanie trecută se face astăzi racordul? Cu cea a chinuitului și sfâșiatului Thomas Mann? Cu cea a lui Bismarck? Sau cu cea a Berlinului din 1808?

Transcrierea textului de Grigore Vida